

Liberal Cinsellik Anlayışı Karşısında Liberal ve Muhafazakar Şii Yazarlara Göre Kadın-Erkek İlişkileri

Ali DUMAN*

Abstract

Understanding of liberal sexuality which meaning freedom of sex had grown up in West and had started to effect in Muslim society gradually. Today, the Shii scholars claim that Islamic sexual opinion can prevent liberal sexual thought effects from Muslims. But their claims don't reflect İslâmic opinion about sexuality itself. Because they are a Shii authors and they reflect Shii opinion about sexuality. For example mut'a is not a marriage contract all other Muslim scholars, but Shiis maintain that mut'a is a regular marriage contract and it can be a solution thorugt the liberal sexuality. In this article, we try to examine Shii authors opinions aobut liberal sexual thought.

Key Words: *Sexuality, Liberal Sexuality Thought, İslâmic Sexuality Thought, Shia, Marriage, Marriage of mut'a, Abortion, Artifical Pregnancy, New Reproduction Tekniquies of Human Being.*

Giriş

Toplumların varlıklarını sürdürebilmesinin ön şartı sağlıklı bir aile yapısı ve dolayısıyla sağlıklı bir cinsel yaşamdır. Din ve ahlak ile yakından irtibatlı konulardan biri olan cinsellik, bütün toplumlarda, konuşulmaktan daha çok yaşanan bir fenomendir. İnsanın doğasının bir gereği olan cinsellik ve bununla yakından irtibatlı ahlak, bugünün toplumlarında giderek büyüyen bir sorun olma niteliğini kazanmış durumdadır. Çünkü Hıristiyan Batı dünyasında, kilisenin ve mevcut İnciller'in cinsellik konusundaki insan doğasına aykırı baskıcı tutumu sebebiyle adeta buna bir isyan olarak ortaya çıkan *liberal cinsellik anlayışı*¹, hızla gelişen iletişim

* **Yrd. Doç. Dr.**, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

1 Genellikle özgür cinsellik (sexual freedom) olarak da kabul edilen liberal cinsellik: "sex konusunda evet ya da hayır demede serbest olmak, yemek, içmek, uyumak gibi insan

teknolojisinin de katkılarıyla, bütün dünyayı sarmış, bütün ülke ve milletleri etkisi altına almış durumdadır².

“Zevk için cinsellik (sex)”, “kendin için cinsellik”, “sınırsız hürriyet ve sınırsız cinsellik” gibi sloganlarla bilhassa gençler üzerinde etkili olan liberal cinsellik anlayışı, cinselliğin bütün toplumlar ve dinler açısından yeniden ele alınmasını ve cinsel ahlak üzerinde düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Hıristiyanlığa bir tepki olarak ortaya çıkmış olan liberal cinsellik anlayışının yeni bir cinsel ahlak olarak nitelendirilmesi konusu tartışmalı olsa da, çağdaş batılı düşünür ve filozofların bu anlayışı bir ahlak sistemi olarak ele alma eğiliminde oldukları görülmektedir. Mesela B. Russell: “*Cinsiyet ahlakının günümüzdeki bu durumu, aslında iki sebebe dayanıyor; biri gebeliği önleyen şeylerin ortaya çıkması; öteki, kadınların haklarına kavuşması...*”³, ifadeleriyle, liberal cinsellik anlayışını yeni bir ahlak sistemi olarak değerlendirenler arasındadır.

Evlilik kurumunun gerekliliğinin bile tartışıldığı⁴ liberal cinsellik anlayışına İslâm dünyasından da destek gelmiyor değildir. Nitekim Faslı feminist Fatıma Mernissi, Fas toplumu özelinde yapmış olduğu araştırmasını genelleştirerek İslâm toplumlarında kadının ikinci sınıf bir vatandaş olarak görüldüğünü söylemektedir. Ona göre kadın, İslam toplumunun sosyal düzeni için bir tehlike yani fitne olarak düşünülmekte, dolayısıyla cinselliğinden korkulmaktadır. Mernissi, İslâm sosyal düzeninin dışardan kâfirler, içerden kadınlar tarafından tehdit edildiği psikozunda olduğunu iddia ederek İslâmî anlayışı eleştirmekte⁵; müslümanların cinsellikte de-

davranışlarında olduğu gibi hoşlandığı ve dilediği kadar cinselliği yaşamak” şeklinde tanımlanmakta ve kişisel cinsellikten, grup cinselliğine, açık ve gay cinselliği gibi bütün kadın-erkek, kadın-kadın ve erkek-erkek cinsellik türlerine kadar geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Geniş bilgi için bkz. <http://www.sfc.org.uk/sexualfreedom.html>; <http://www.woodhullfoundation.org/SexPolitics/default.aspx>; <http://www.freedomsex.org/index.htm>

- 2 Nitekim cinselliği kendisine konu olarak seçmiş aylık veya haftalık magazin dergileri yanında, internet dünyasındaki akıl almaz cinsel serbestlik, inancı ne olursa olsun bütün gençleri bir veba gibi sarmış durumdadır. Normal hayatta insanların konuşurken bile yüzlerinin kızardığı konular, internetin chat ortamında olağanlaşmış bir haldedir.
- 3 Russell, Bertrand, *Evlilik ve Ahlak*, çev. Ender Gürol, İstanbul, 1999, 57.
- 4 Nitekim açık evlilik konusundaki çalışmasında O’Neilller “...hayal kırıklığına uğranışların büyük çoğunluğu sadece evliliğe kızmakla kalmaz, daha da ileri giderek onun gerekliliğini inkar ederler” tespitinde bulunmaktadırlar. Bkz. O’Neill, Nena-George O’Neill, *Open Marriage*, New York, 1973, 13-15.
- 5 Mernissi, Fatıma, *Beyond The Veil, Male-Female Dynamics Modern Muslim Society*, reviewed by Ayse G. Yesilyurt, Revised Edition, Addison-Wesley; New York, 1987, 37, 39, 40,

ğer verdiği unsurlardan biri olan bekareti hafife alarak, günümüzde kızlık zarının basit bir operasyonla yenilenebilmesini örnek göstererek, bekârete önem verenlerin kolaylıkla kandırılabilceğini söyleyerek, liberal cinsel ahlakın böyle saplantılardan insanları koruduğunu dile getirmektedir⁶.

Bir diğer liberal ahlak destekçisi olan Leila Ahmed de, Arap toplumunda kadının durumunu konu edindiği yazısında, Kur'an ve hadislerde doğum kontrolüne izin verildiği halde fukahanın buna müsaade etmediğini ileri sürerek yaşadığı toplumu eleştirmekte ve liberal cinsellik anlayışının böyle konulardaki avantajlarını göstermeye çalışmaktadır⁷.

Ülkemizde kadın üzerinde araştırma yapan İpek İlkaracan ve Gülşah Seral, kadın ve cinselliğin bir tabu olduğunu iddia etmektedirler. Daha çocukluktan itibaren kızların baskı altında yetiştirildiğini söyleyerek; kadının cinsel yönden tatmininin bir insan hakkı olduğuna, bekârete verilen büyük değer "töre cinayetleri"ne bile sebep olabildiğine işaret eden yazarlar, liberal cinsellik anlayışının sağladığı hürriyet ve demokratikleşme ortamında bu tür problemlerin en aza indirilebileceğini savunmaktadırlar⁸.

Liberal cinsellik anlayışına taraftar olanların argümanlarına bakılırsa kadın hakları, cinsellikte kadının rolü, doğum kontrolü, kadının sosyal düzen içerisindeki yeri vb. konuları problem olarak görmekte oldukları tespiti yapılabilir. Bu noktada; eğer bu liberal cinsellik anlayışı bir ahlak sistemi ise, nasıl bir sistemdir? Neyi esas alır? İlkeleri, faydaları, zararları nelerdir? Ortaya çıkardığı yeni konular ve sorunlar nelerdir? Liberal cinsellik anlayışı İslâm ile uyuşur mu, yoksa çelişir mi? soruları akla gelmektedir.

Gerçekten de cinsel ahlak meselesi, özellikle Müslüman toplumlarda, kişilerin, kurumların ve hatta bilim adamlarının bile yorum getirirken oldukça temkinli davrandıkları bir alandır. Dünün olduğu gibi bugünün Müslümanlarında da cinsellik konusunun bir tabu olarak görülmekte olduğu söylenebilir.

Öte yandan Müslüman toplumlarında evlilik ve cinsellikle ilgili olarak genellikle kadının giyimi, çok kadınla evlilik ve boşanma gibi, artık

42, 45, 107,113; Mernissi, Fatıma, "The Muslim Concept of Active Female Sexuality", *Women And Sexuality in Muslim Societies*, edit. Pinar İlkaracan, İstanbul, 2000, 19-35.

6 Mernissi, Fatıma, "Virginity and Patriarchy", *Women And Sexuality in Muslim Societies*, edit. Pinar İlkaracan, İstanbul, 2000, 203.

7 Ahmed, Leila, "Arab Culture and Writing Women's Bodies", *Women And Sexuality in Muslim Societies*, edit. Pinar İlkaracan, İstanbul, 2000, 57-59.

8 İlkaracan, İpek, Gülşah Seral, "Sexual Pleasure as a Woman's Human Right: Experiences From a Grassroots Training Program in Turkey", *Women And Sexuality in Muslim Societies*, edit. Pinar İlkaracan, İstanbul, 2000, 187-196.

klasikleşmiş, konular tartışılırken; Hıristiyan Batı toplumlarında hemen her şeyde olduğu gibi cinsellik konusunda da, sunî döllenme, tüp bebek, kürtaj, kısırlaştırma, doğum kontrolü, flört, eşcinsellik, homoseksüellik, lezbiyenlik, mastürbasyon, vekil annelik, vekil babalık, farklı cinsel pozisyonlar, oral-anal cinsellik gibi çok farklı konular gündemde yer almaktadır.

Hızla gelişen iletişim ve küreselleşme sayesinde küçülen dünyada bu konular artık İslâm dünyasının da gündeminde yer almaya başlamıştır. Doğal olarak cinsellikle ilgili bu farklı ve yeni konular, bunların İslâm dine göre durumunun ne olduğu sorusunu da beraberinde getirmiştir. İslâm'a göre tüp bebeğin hükmü nedir? Kürtaj dinen caiz midir? Evlilik öncesi kız-erkek ilişkileri konusunda İslâm'ın hükmü nedir? Doğum kontrolü İslâm'da var mıdır? Eşcinsellerin ve travestilerin dindeki durumu nedir? Vekil annelik ya da vekil babalık dinen caiz midir? vb. yüzlerce soru cevap bekliyor vaziyette ortada durmaktadır⁹.

Günümüz İslâm bilginlerinin bu tür soru ve sorunları çözmek konusunda genellikle takip ettikleri yöntem ya klasik fıkıh kitaplarında benzer konularla ilgili hükümleri taşımak (*kıyas*) ya da susmak (*sükût*) biçimidir. Üçüncü yol olan içtihat'a ise başvurulmaktan kaçınıldığı görülmektedir. Bunun sebepleri arasında, özellikle Ehl-i Sünnet anlayışında, içtihat kapısının kapalı olduğu¹⁰, kapalı olmasa bile bugün içtihat yapabilecek yeterli niteliklere sahip şahısların bulunmadığı gibi gerekçelerin ileri sürüldüğü görülmektedir¹¹. Bu tür konularda çözüm önerileri ise genel-

9 Bu konulardan bazıları üzerinde bireysel anlamda çalışmalar, (mesela Doğum kontrolüyle ilgili olarak bkz. Abdurrahim Umran, *İslam Kültüründe Aile Planlaması*, çev. Fahri Demir, Ankara, 1997) yapılmış olsa da, bütün İslam dünyasının cinsellikle ilgili problemlerine çözüm önerisi olaabilecek nitelikte çalışmalar ortaya konulabilmiş değildir.

10 Teoride, Ehl-i Sünnet alimlerinden hiçbir kimse içtihat kapısının kapalı olduğu iddiasında bulunmamış olmasına rağmen, içtihadın hicri VI. yüzyıldan sonra yerini taklide bıraktığı şeklinde görüşler bulunmaktadır. İbn Kayyum gibi alimler, bütün mezheplerde, belli şahıslardan sonra içtihat kapısının kapandığı yolunda rivayetlerin olduğunu nakletmektedirler. İbn Kayyum el-Cevziyye, *İlamu'l-Muvakki'in an Rabbi'l-Alemîn*, tah. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1977, II.256-257; ayrıca geniş bilgi için Bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan, MEB yay., Ankara, 1990, I.71-75; Abdülkerim Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, çev. Ali Şafak, Kayıhan Yay., İstanbul, 1985, 223-227; Hayreddin Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, DİB yay., 3. baskı, Ankara, 1985, 184; Hayreddin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, Nesil yay., İstanbul, 1989, 250-257.

11 Manastırlı İsmail Hakkı, içtihat kapısının açık olup olmadığını tartıştığı makalesinde, içtihat kapısının kapalı olduğu iddiasında bulunanların, alimler içinde içtihat şartlarının tamamına sahip olan bir kimse kalmadığı gibi bundan sonra da böyle bir kimse ortaya çıkmayacağı düşüncesinde olan bir takım taklitçiler olduğunu söylemektedir. Ona göre içtihat kapısının kapalı olduğu yolundakiler iddialar tamamen siyasîdir ve

likle, içtihat kapısının kapanmamış olduğunu savunan Şii bilginlerden gelmektedir.

Bu araştırmanın konusu liberal cinsellik anlayışını tartışmak değildir. Bu çalışmada Hıristiyan Batı'da gelişip dünyaya yayılan liberal cinsellik anlayışına ve onun ortaya çıkardığı soru ve sorunlara cevap vermeyi amaçlayan günümüz Şii bilginlerinin yaklaşımlarını ve mu'ta, vekil anne-lik, vekil babalık, sun'î döllenme gibi konularda cinsellikle ilgili olarak ileri sürdükleri önerilerini değerlendirmeyi ve bu önerilerin liberal cinsellik anlayışının olumsuz etkilerine çözüm olup olamayacağını tartışmayı amaçlamaktayız.

1. Çağdaş Şii Bilginlerin Kadına Bakışı

Çoğunluğunu İranlı ve Hint alt kıtasından oluşan çağdaş Şii yazarların cinsellik ve kadın konusunda, temel ilkeler açısından klasik Şia anlayışından pek de farklı olmayan bir yaklaşıma sahip oldukları görülmektedir¹². Ancak modern dünyanın kadın ve cinsellikle ilgili yeni açılımları karşısında üç farklı anlayışın ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

Birincisi, Murtaza Mutahharî, Muhammed Cevad el-Muğniyye, Syed Muhammed Rizvî, Asghar Ali Engineer gibi yazarlardan oluşan, liberal cinsellik anlayışının dünyaya yayılmasıyla, farklı cinsel tavırların ve ilişkilerin, çeşitli yollarla İslam dünyası üzerinde de etkili olmaya başlamasından sonra, genelde müslümanları, özelde de Şiileri bu zararlı akımdan korumak üzere harekete geçen muhafazakar anlayıştır.

İkincisi, 1979 İran devrimi sonrası Avrupa ve Amerika'ya yerleşmiş ve orada eğitim almış olan, Shahla Haeri, Hamed Shahidian, Homa Hood-

İçtihat kapısı hiçbir zaman kapanmamıştır. Bkz. Manastırlı İsmail Hakkı, "Bab-ı İctihad mesdûd mudur?" *Sırat-ı Müstakim*, C. II, S. 31, 65. (Manastırlı'nı bu makalesi *Sırat-ı Müstakim*'in II. Cildinin 31, 32 ve 33. sayılarında yayınlanmış olup, Ali Duman tarafından sadeleştirilerek yayınlanmıştır. Bkz. Ali Duman "Hukukun Siyasete Alet Edilmesinin Sakınca ve Sonuçları: İctihat Kapısı Kapalı mıdır?", *Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, S. 2, 2003, ss. 80-91)

12 Şii anlayışına göre İslâm, insanın cinsel ihtiyaçlarını kabul eder ve bastırılmamasını tavsiye eder. İslâm'da cinsellik, Hıristiyanlığın tersine, ne kötülük ne de günah olarak algılanmaz. Kur'an, Sünnet ve Ehl-i Beyt kaynaklarında bunun bir iyilik olarak ortaya konulduğu görülür. İslâm'da evlenmemeye karşı çıkılır, manastır hayatı onaylanmaz. Evlilik Allah'la kul arasına bir engel değil, kulu Allah'a yaklaştıracı bir vasıtaadır. İslam'da evlilik, kişinin maneviyatını güçlendirdiği için, en üst düzeyde tavsiye edilir. Bu yönüyle Şi'a'nın evliliğe bakışıyla, Ehl-i Sünnet'in ve diğer mezheplerin bakışı arasında fark olmadığı söylenebilir. Geniş bilgi için bkz. Murtaza Mutahhari, *Sexual Ethics in Islam and in the Western World*, İng. Çev. Muhammed Hurşid Ali, Foreign Department of Bethat Foundation The Islamic Republic of Iran, ts., 2; Syed Muhammed Rizvi, *Marriage and Morals in Islam*, Scarborough, Ontario, Canada, 1993, p. 13-18.

far, Deniz Kandiyoti, Ziba Mir Huseini gibi bazı İranlı yazarların temsil ettiği, İran'da oluşturulan rejimin dayattığı kadın ve cinsellik anlayışına karşı, kadın hakları ve feminizm taraftarlığına dayanan modernist anlayıştır.

Üçüncüsü de, Azam Talaghani gibi, İran devrimi yanlısı olmakla birlikte, kadın hakları ve kadının toplumdaki rolü konusunda modern yaklaşımlarla İslamî öğretileri bir arada ve İslamî metinleri kadın merkezli olarak yorumlamaya çalışan, orta yolcu anlayıştır.

Bu farklı anlayışları savunan yazarların kimi zaman birbirleriyle, kimi zaman sünni ve batılı yazarlarla polemige girdikleri görülmektedir. Çağdaş Şii araştırmacıların kadın ve cinsellik konusunda üzerinde yoğunlaştığı konular İslam'ın kadına bakışı ve kadın hakları merkezinde şekillenmektedir. Ayrıca yeni ortaya çıkan kadın ve cinsellekle ilgili problemlerin çözümünde, sahip oldukları anlayış çerçevesinde çözüm önerileri getirdikleri söylenebilir. Yani liberal cinsellik anlayışından müslümanları korumak amacıyla hareket eden yazarlar, muhafazakar bir tutum sergilerken; modernistler, Şi'a geleneğinin düşünsel alt yapısına karşı eleştirel bir tutumla ortaya çıkmakta ve liberal cinsellik anlayışı taraftarı olarak belirginleşmektedirler. Üçüncü gruptakiler ise dini hükümlerle modern oluşumlar arasını telif etmeye çalışmaktadırlar.

2. Liberal Cinsellik Anlayışına Karşı Alternatif Çözüm Önerileri

Muhafazakar Şii yazarları liberal cinsellik anlayışının ortaya çıkardığı kadın ve cinsellik tutumlarının özellikle gençler üzerindeki etkilerinden hareketle, bu etkileri en aza indirmek ve mümkünse yok etmek için çeşitli çözüm önerileri geliştirmişlerdir.

Liberal cinsellik anlayışının, cinselliği ahlaki bakımdan sorgulanmaz bir şekilde sokmaya çalıştığını düşünen muhafazakar Şii yazarlar, liberal cinsellik yanlıları ve feministler tarafından İslamî cinsel ahlaka yöneltilen saldırılara cevap verirken, onların düşüncelerin bir takım yanlış fikirlere dayandığını ileri sürerler. Onlara göre bunun iki sebebi vardır: Birincisi İslamî cinsel ahlaka saldıranlar bazı batılı sosyal teori ve modelleri esas alarak bu yorumları yapmaktadır; ikincisi orijinal İslamî kaynakları yeterince sağlıklı değerlendirebilme donanımlarına sahip değillerdir¹³.

13 Rizvî, 18-19; Bu konudaki tezini ispatlamak için Fatma Mernissi'nin *Beyond The Veil* adlı kitabındaki görüşlerini ele alan Rizvî, Mernissi'nin Freud ve Gazali arasında bir mukayese yaptığı "Aktif Kadın Cinselliğinin Müslüman Bağlamı" başlıklı bölümdeki

a) Evlilik

Liberal cinsellik anlayışının evliliğe olumsuz yönde tesiri olduğu açıktır. Özellikle kadının ekonomik bağımsızlığını kazanmasının ardından, kadınların evlenmek yerine cinsel ihtiyaçlarını diledikleri şekilde tatmin edebilmelerini empoze eden bu anlayış, evliliğin ve evliliğe bağlı ahlaki toplumsal yapının büyük oranda zedelenmesine yol açmaktadır.

Liberal düşünceyi savunan çağdaş Şii yazarlar, İslam'ın öngördüğü evlilik düzeni ve geleneksel Şii anlayışın yorumlarını eleştirerek, tamamen evliliğe olmasa bile, kadının toplumdaki sosyal statüsünü olumsuz etkilediği için evlilikle ilgili düzenlemelere karşı tez geliştirmişlerdir. Özellikle İran devriminin ardından *Aileyi Koruma Yasası*'nda¹⁴ yapılan değişikliklerle, kadının sadece çocuk doğurmak ve cinsellik için bir obje haline getirildiği tezini savunan bu yazarlar, yasanın en önemli olumsuz neticesi olarak, kadınlarda evlilik yaşının on üçe kadar inmesini göstermektedirler¹⁵.

Bu iddialara karşı muhafazakar şii yazarlar, bütün İslam alimleri¹⁶ gibi, bülüğa ermiş, yani cinsel dürtüleri uyanmış bir kimsenin, bu cinsel dürtülerini tatmin etmesinin yegâne yolunun evlilik olduğunu söylerler¹⁷.

görüşlerini teferruatıyla tartışır. Mernissi'nin buradaki, İslâm'da kadının cinsel konumuyla ilgili: (a) İslami bakışa göre kadınlar cinsellik açısından aktif/faal olarak düşünülür; (b) bu yüzden, kadınlar sosyal düzen için zararlıdır. (c) Kadında duygusallık olmamalıdır; buna göre bir erkek karısını sevmemelidir. (d) İslâm'da aşk sadece Allaha verilmelidir; şeklindeki tespitlerinin doğru olmadığını söyleyen Rizvî, Mernissi'nin bu hükümlere ulaşmakta ki metodunun tamamen batılı sosyal teorileri esas almasına bağlı olarak hatalı olduğunu ve İslâmî kaynakları, bilerek veya bilmeyerek, yanlış yorumladığını söylemektedir. Çünkü Rizvî'ye göre Mernissi, hem konuyla ilgili zayıf hadisleri esas almış, hem de mukayesede bulunduğu Gazali'nin bazı yorumlarını dikkate almayarak, bir bilim adamının objektifliğinden uzaklaşmıştır. Bkz. Rizvi, 19-24

- 14 Aileyi Koruma Yasası hakkında geniş bilgi için bkz. <http://fis-iran.org/index.php/familylawredirect>.
- 15 Shahla Haeri, *Law of Desire: Temporary Marriage in Iran*, London, 1989, 78; Homa Hoodfar, *The women's Movement in Iran: Women at the Crossroads of Secularization and Islamization*, WLUML (Women Living Under Muslim Laws), France, 1999, 12-13; Nikkir Keddie, "Women in Iran Since 1979", *WLUML, Dossier, 23/24*, London, July, 2001, 85; Hammed Shahidian, *Women in Iran: Gender Politics in The Islamic Republic*, Greenwest Press, Westport, London, 2002, 49 vd.; Ziba Mir Husseinî, "The Construction Of Gender In Islamic Legal Thought And Strategies For Reform", *Koninklijke Brill NV, Leiden*, 2003, 4-5.
- 16 Şemsüddin es-Serahsi, *el-Mebcut*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1989, V.152 vd.; Muvaffakuddin Ebi Muhammed Ahmed İbn Kudame, *el-Muğni*, tah. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki-Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Daru Alemi'l-kütüb, Riyad, tsz., VI.644; Abdurrahman el-Cezeri, *Kitabu'l-Fikh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, Çağrı yay., İstanbul 1986, IV.90; Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, çev. Komisyon, Risale yay., İstanbul, 1989, IX.53.
- 17 Allame el-Hillî, *Tabsiratü'l-Müteallimîn fi Ahkamî'd-Din*, tah. Seyyid Ahmed el-Huseynî-Şeyh Hadi el-Yusufi, Müessesetü'l-Alem, Beyrut, 1984, 171-172; Rizvî, 19-20; Shahe-

Onlara göre bülüğün hemen ardından evlenilmesi mümkün olmakla birlikte, sadece fiziksel olgunluk evlilik için yeterli değildir, düşünsel olgunluk denilen rüşt de aynı oranda önemlidir. Ancak günümüz hayat şartları hem ekonomik, hem sosyal yönden bülüğ ile rüşt arasında boşluğa sebep olduğu için evlilik konusunda karmaşaya yol açmıştır¹⁸. Çağdaş muhafazakar Şii yazarlar bu karmaşayı ortadan kaldırmak için çeşitli öneriler sunmaktadırlar. Mesela Syed Muhammed Rizvî, fiziksel olgunluğa ulaşmalarına rağmen çeşitli sebeplerle evlenemeyen gençlerin ne yapması gerektiği konusunda dört öneri sunmaktadır:

a) Ailelerinin desteklerini alarak evlenmek, yani ekonomik açıdan evliliğin gerektirdiği yükün, gençler ekonomik hürriyetlerine kavuşunca kadar, aileler tarafından sağlanması,

b) Toplumun desteğini alarak evlenmek, yani evliliğin ekonomik boyutlarıyla ilgili olarak devletin ve diğer bir takım toplumsal kurumların yardımcı olması,

c) Çok basit bir hayat tarzına razı olarak evlenmek,

d). Finansal yükün ortadan kaldırılabilmesi için evlenecek gençlerin, cinsel ihtiyaçları zamanında bir araya gelmelerine müsaade eden, fakat diğer normal zamanlarında ebeveynlerinin yanlarında kalmalarını öngören bir evlilik biçimi.

Bu yöntemlerden herhangi biriyle ergenliğe ulaşır ulaşmaz evlenecek gençlerin, ekonomik bağımsızlığını elde ettikten sonra evlenme niyetinde olan gençlere oranla daha şanslı olduğunu düşünen Rizvî, günümüz şartlarında, evlenmeden önce ekonomik hayat standartlarını sağlamaya çalışacak bir kimsenin otuzlu yaşlarından önce evlenmesinin mümkün olmadığı görüşündedir. Ayrıca evliliğin ekonomik boyutları konusunda ailesi ve toplum tarafından desteklenmeyen gençlerin, batı cinsel

en Serdar Ali, *Conceptualising Islamic Law, CEDAW and Women's Human Rights in Plural Legal Settings: A Comparative Analysis of Application of CEDAW in Bangladesh, India and Pakistan*, Adopted at New York on December 18, 1979; Entered into force on 3 September 1981. UN GA Res. 34/180, 34 GAOR, Supp. (No.46) 194, UN Doc. A/34/46, at 193 (1979), 2 U.K.T.S. (1989); 19 I.L.M. (1980) 33.

18 Rizvî, 20. Rizvî bu karmaşaya işaret etmek üzere, kız ve erkeklerin bülüğe erişim erişmez, yani fiziksel olgunluğa ulaştıkları zaman evlenmelerinin çok da kolay olmadığını, Newsweek dergisinde yayınlanmış Amerikan gençleriyle ilgili bir makaledeki: "21. yüzyıla giren genç Amerikalılar 20. yüzyılın başlarındaki atalarından daha az olgundur. Fark gençliğin gelişmesinin bütün alanlarında cinsellik, aşk, evlilik, eğitim ve iş gibi apaçıktır. Bugünün gençleri fiziksel olarak önceki nesillerden daha önce olgunlaşıyor, ancak duygusal olarak yetişkinlik bağlarının gelişmesi daha uzun sürüyor." (*Newsweek, Special Edition Spring 1990, p. 55*) ifadelerini örnek olarak vermektedir.

ahlakından etkilenecek asimile olma riski taşıdığını, böyle bir asimilasyona uğrayan bir Müslüman gencin ise değer ve sorumluluğu olan bir cinsel ilişkiye dikkat etmeyebileceğine işaret etmekte, bunun evlilik dışı cinsellik, kürtaj, istenmeyen bebekler gibi bir takım sosyal problemlere yol açacağına dikkat çekmektedir¹⁹:

Görüldüğü gibi Rizvî'nin önerilerinden ilk üçü bütün herkes tarafından onaylanacak türden olup, orijinallikleri yoktur. Bunlar bütün toplumlarda görülen türden uygulamalardır. Ülkemizde de gençleri evlendirmek adına kurulmuş çeşitli sivil toplum kuruluşlarını görmekteyiz²⁰. Ayrıca belediyeler gibi çeşitli resmi kurumların, evlenmeye gücü yetmeyenlere yardımlar yaparak evlenmelerini sağladıkları da görülmektedir. Ancak Rizvî'nin dördüncü önerisi gerçekten çok farklı ve ilginç bir öneridir. Bu, ne mut'a'ya ne de diğer meşru evlilik standartlarına benzer bir öneridir. Liberal cinsellik anlayışının olumsuzluklarına tepki adına ileri sürülen bu önerinin, toplumsal uygulanabilirliği ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur.

b) Mut'a

Muhafazakar Şii yazarların liberal cinsel ahlak karşısında ileri sürdüğü önerilerden biri de mut'adır²¹. Geleneksel Şi'a anlayışında mut'a Peygamber zamanından beri uygulamada olan ve kıyamete kadar meşruluğu devam edecek olan bir nikah çeşitidir²².

19 Rizvî, 21-22.

20 Mesela ülkemizde, Gençleri Evlendirme ve Mehîr Vakfı, Yuvamız Evlendirme Bürosu gibi bu amaçla oluşturulmuş sivil toplum örgütleri bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz. <http://www.mehir.org/mehir.aspx>; <http://www.yuvamiz.net>.

21 Mut'a nikahı (muvakkat/süreli nikah) konusu çeşitli tartışmalar arasında yer almış olsa bile Ehl-i Sünnet alimlerinin çoğu haram ve batıl olduğu kanaatindedirler. Geniş bilgi için bkz. Eş-Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, V.36; eş-Şeybânî, Muhammed b. Hasen, *Muvatta'u'l-İmam Malik*, Kahire, 1987, 183; Serahsî, V.152-153; İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid*, Kahraman yay, İstanbul, 1985, II.48; El-Meydânî, Abdülğani, *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, Dersaadet, İstanbul, ts., III.20; el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Çağrı yay., İstanbul, 1987, III.89.

22 Hillî, 179; İbnü'l-Hür el-Amilî, *Tahsilü Vesiletü's-Şi'a ila Tahsilî Mesâilî's-Şerî'a*, tah. Müessesetü Al-i Beyt, Kum, tsz., XXI.34-37; Heffening, "Mut'a" mad., *İA*, VIII.850; Ömer Ferruh, *İslam Aile Hukuku*, çev. Yusuf Ziya Kavakçı, İstanbul, 1969, 125; Zuhaylî, IX.53; Haeri, 52; Komisyon, *el-Mut'atu ve Meşruiyetuha*, Daru'z-Zehra, Beyrut, 1982, 30-31; Zübeyr Dehan, *Zevâcü'l-Mut'a fi'l-fikhi's-Şiyyi'l-İmâmî: Arz ve Nakd*, Tub Peris, rabat, 2003, 39; Seyyid Ali el-Huseyn es-Sistani, *Menhecü's-Salihîn Fetâva*, ys, tsz., III.75. Rizvî, 29.

Günümüz muhafazakar Şii alimleri de mut'a konusunda aynı anlayışı sürdürmekte olmalarına rağmen, son dönemde yapılmış araştırmalar, on iki imam Şiasının hakim olduğu İran, Lübnan, Suriye ve Irak gibi bölgelerde artık mut'a yapılmadığını, kadınların mut'a yapmaktan kaçındıklarını belirtmektedirler²³.

Liberal Şii yazarlar, 1979 İran devriminden sonra kadınlar karşısında erkeklere sınırsız cinsellik yolunun sonuna kadar açılmasına, kadının erkek karşısında sadece cinsel bir obje haline dönüşmesine, mut'anın erkekler tarafından daha fazla tercih edilen bir evlilik türü olmasına ve kızlarda evlenme yaşının 12-13 sınırına kadar inmesine rağmen, sonraki yıllarda özellikle kadın hareketlerindeki gelişmeler ve feminizmin tesiriyle, kadınların mut'aya karşı soğuk davrandıklarını evlilikten ve özellikle de mut'adan kaçındıkları tespitlerinde bulunmaktadırlar. Hatta İran'da, evlenme yaşının yükselmesi ve kadın-erkek ilişkilerinde farklı yaklaşımların çoğalması sebebiyle eski devlet başkanı Haşimi Rafsancanî'nin, gençleri, diğer batı türü ilişkiler içerine girmektense, mut'a evliliği yapmaya teşvik ettiğini bildirmektedirler²⁴. Liberal Şii yazarlar mut'anın kadını sex kölesi konumuna düşüren bir uygulama olduğu görüşündedirler²⁵.

Liberal yazarların mut'a konusundaki iddalarına muhafazakâr Şii yazarlar, mut'anın, zinadan korunabilmek için müsaade edilmiş bir evlilik türü olduğu teziyle karşı çıkarlar. Şi'a, diğer bütün İslam mezheplerinden farklı olarak evliliği üç kategoriye ayırmaktadır. Birincisi *daimi evlilik* denilen ve diğer mezheplerin de kabul ettiği, bütün İslam toplumlarında bilinen ve uygulamada olan normal evliliktir. İkincisi, süreli ya da *geçici evlilik* denilen, Şi'a'nın İmamiye kolu dışında pek fazla taraftarı olmayan mut'a evliliğidir. Üçüncüsü ise *milk-i yemin*, yani cariyeye elde etmek yoluyla evliliktir²⁶. Şia anlayışında sürekli ve geçici evlilik arasındaki yegâne

23 Dwight M. Donaldson, "Temporary Marriage in Iran", *Moslem World*, C. XVI, New York, 1968, 364; Muğniyye, *Mezahibü'l-Hamse*, 367; Haeri, 50. Hammed Shahidian, İran'da 1975 yayınlanan evliliği düzenleyici Aileyi Koruma Yasasında mut'a ile ilgili herhangi bir hüküm konulmamasını eleştirerek, daimi evliliklerin kayıt altına alınması zorunluluğu olmasına rağmen, mut'ada böyle bir şeyin olmaması dolayısıyla mut'a evliliğinin ne kadar yaygın olduğunun belirlenmesinin imkansız olduğunu söylemektedir. Shahidian, 55-56.

24 Haeri, 75 vd; Hoodfar, 23-24; Halef Afshar, "Women, State, and Ideology in Iran" *WLUML (Women Living Under Muslim Laws)*, Dossier 3, June-July 1988, 45-47; Shahidian, 182.

25 Haeri, 88; Hoodfar, 33; Husseinî, 7.

26 Seyyid Murtaza, *el-İstibsâr*, Matbaatü'l-Haydariyye, Nəcəf, 1981, 109; Muhammed Hüseyin Ali Kaşifülgata, *Aslu's-Şi'a ve Usulühâ*, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut, 1982, 93-94; el-Hillî, 171; Shahidian, 55.

fark süreklilikte eşler arasında görev ve sorumlulukların belirlenmiş olmasına karşın, geçici evlilikte böyle bir belirlemenin bulunmamasıdır²⁷.

Gerçekçi bir değerlendirmeye tabi tutulursa Şi'anın mut'a anlayışının neredeyse zinanın ortadan kalkmasına, daha doğrusu zina kapsamına girecek suçun oluşmamasına zemin hazırlayacak nitelikte olduğu söylenebilir. Çünkü Şiiler mut'anın cevazını ve kıyamete kadar devam ettiğini ileri sürerken, mut'anın sınırlarını genişletmektedirler. Mesela Şii anlayışında mut'a'da mukim olup olmamanın, savaş hali gibi istisnai durumların var olup olmamasının, mut'a yapılacak kadın sayısının, veli izni ve şahit bulunup bulunmamasının önemi yoktur. Yani bir kimse yaşadığı beldede, normal bir hayat düzeni sürerken, evli bile olsa dilediği kadar kadınla, veli izni ve şahitler olmaksızın mut'a yapabilir²⁸. Halbuki Ehl-i Sünnet kaynakları, Peygamber zamanındaki mut'anın savaş ve sefer zamanlarında serbest bırakıldığını, bunların dışındaki zamanlarda mut'aya izin verilmediğini bildirirler. Mut'anın Peygamber zamanında belirli bir süre caiz olduğunu, daha sonra neshedildiğini söylerler²⁹.

Görüldüğü gibi Şi'anın mut'aya yaklaşımı, neredeyse zina'ya cevaz verme noktasına ulaşmış gibidir. Bu bakımdan ister geleneksel anlayışla, ister liberal cinselliğe karşı geliştirilmiş bir tutum olarak ele alınsın, mut'anın cevaz verilebilir bir cinsellik türü olduğunu söylemek zordur. Hatta liberal cinsellik anlayışının geliştirdiği zevk için ve sınırsız cinsellik sloganları ile mut'a yoluyla cinsellik anlayışı arasında fark olmadığı söylenebilir.

3. Evlilik Harici Cinselliğe Yaklaşımları

a) Evlilik Dışı Cinsellik

Evlilik yoluyla meşru cinsel ilişkiyi reddetme noktasındaki liberal cinsellik anlayışı, bu tutumuyla evlilik harici cinselliğe (cohabitation) prim

27 Seyyid Murtaza, *el-İstibsâr*, 109; Kaşifülgıta, 93-94; el-Hillî, 171; Rizvî, 29.

28 Hillî, 179; Amilî, XXI.34-37; Heffening, VIII.850; Ömer Ferruh, 125; Zuhaylî, IX.53; Haeri, 52; el-Mur'atu ve Meşruyetüha, 30-31; Dehan, 39; Sistani, III.75. İbnü'l-Hür el-Amilî'nin naklettiği bir habere göre, bir adam Allah ve melekleri şahit tutarak mut'a yoluyla bakire bir kızla cima etmiş ve bunun hükmünü İmam Ebu'l-Hasan'a sormuştur. İmam'ın cevabı, bakire ile yapılan mut'ada cimanın yasak olması sebebiyle, bu ilişkisini gizlemesi şeklinde olmuştur. Bkz. Amilî, XXI.34-35.

29 Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed el-Maturidi, *Te'vilâtu Ehlî's-Sünne*, tah. Muhammed Mustafizürrahman, Bağdad, 1983, V.390; Ebu Bekr Ahmed b. Ali el-Cassas, *Ahkamü'l-Kur'an*, Darü'l-Kütübî'l-Arabi, Beyrut, 1986, II.146-148; Abdülkadir er-Razi, *Tefsirü Garibi'l-Kur'ânî'l-Azîm*, tah. Hüseyin Elmalı, TDV yay., Ankara, 1997, 311-312; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1988, II.250; Abdüsselam et-Termanîni, *ez-Zevacü İnde'l-Arab fi'l-Cahiliyeti ve'l-İslam*, Alemü'l-Marife, 1984, 42.

vermekte ve teşvik etmektedir. Bu tutum ise doğal olarak neslin karışması, gayri meşru çocukların toplumda çoğalması, cinsel yolla bulaşan hastalıkların artması, istenmeyen gebeliklerde kürtaj gibi sorunların zemini hazırlamaktadır. Evlilik dışı cinselliğin İslam'ın hiçbir mezhebi tarafından onaylanmayacağı çok açıktır. Nitekim en liberal Şii yazarlar bile bu konuda susmayı tercih etmektedirler. Buna karşın muhafazakar şii yazarların, liberal cinsellik anlayışına saldırdıkları en önemli nokta da burası olmaktadır.

Muhafazakar şii yazarlar tarafından sorumsuz bir cinsel tavır olarak nitelenen evlilik dışı cinsel ilişkinin zina olduğu, Allah haklarına saygısızlık ve kişinin kendi cinsel organına karşı bir ahlaksızlık olarak düşünüldüğü görülür. Bu konuda "Zinaya yaklaşmayın, zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur"³⁰ mealindeki ayeti delil göstererek, bu tür bir cinsel davranışın İslâm tarafından cezaya müstahak olarak değerlendirildiğini, zina yapan kadın ve erkeğin bekarsalar yüz kırbaçla cezalandırılmaları³¹, evliyseler taşlanarak öldürülmeleri³² gerektiğini söylerler³³.

Gerçekten de evlilik öncesi ya da harici cinsellik bireysel olmasının yanında, aynı zamanda toplumsal bir suçtur. Geçici bir müddet için kişilerin cinsel yönden tatmin olmalarını sağlasa bile, esasen hayatın anlamını kaybetmesine bile yol açabilecek derecede gayri ahlaki bir durumdur.

30 İsra, 17/32.

31 Nur, 24/2.

32 Evli şahısların recm edilmesi (Recm konusunda teferruatlı bilgi için bkz. İbrahim Çalışkan, "İslam Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti ve Cezası", *AÜİFD*, S. XXXIII, ss. 85-86; Ömer Menekşe, "Osmanlı'da Zina Cezası Olarak Recm", *Marife*, 3/2, (2003), 7-18) şeklindeki ceza Ehl-i Sünnet alimlerinin de üzerinde ittifak ettikleri bir husus olmakla birlikte (Şafii, VI.215; Serahsi, IX.37; Ebu'l-Velid İbn Rüşd, *Bidâ-yetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktasid*, Daru Kahraman, İstanbul, 1985, II.363 vd.; el-Meydâni, *el-Lübâb*, III183), özellikle Kur'an'da konuyla ilgili sarıh bir nass bulunmayışı sebebiyle Kur'an'a uygun bir ceza olmadığı, için son dönemlerde geçerliliği tartışmaya açılmış bir konudur. (Geniş bilgi için bkz. Hüseyin Tekin Gökmenoğlu, "Kur'an-ı Kerim'de Olmayan ve Onunla Çelişen Ceza: Recm", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.2, 117-129.

33 Hilli, *Tabsire*, 243-244; Seyyid Murtaza, *el-İstibsâr*, Matbaatü'l-Haydariyye, Nefes, 1981, 109; Muhammed Hüseyin Ali Kaşifülguta, *Aslu's-Şi'a ve Usulühâ*, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut, 1982,93-94; Allame el-Hillî, *Tabsiratü'l-Müteallimîn fi Ahkâmî'd-Dîn*, tah. Seyid Ahmed el-Hüseyinî-Şeyh Hadi el-Yusufi, III. Baskı, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbuât, Beyrut, 1984, 171; Murtaza Mutahhari, *Sexual Ethics in Islam and in The Western World*, Translated: Muhammed Khurshid Ali, Foreign Department of Bethat Foundation The Islamic Republic of Iran, 12; Muhammed Cevad Bohanar, *Islam and Women Rights*, World Organization For Islamic Services, Tehran — Iran, 1980, 28-30; Rizvi, 29

b) Mastürbasyon

Liberal cinsellik anlayışının yaygınlaştırmaya çalıştığı evlilik harici cinsellik türlerinden biri de mastürbasyondur. İster erkek ister kadın olsun, her iki cinse yönelik propaganda faaliyetleri, şahıslar arası cinselliğin mümkün olmadığı durumlarda, kendi başına yaşanan cinsellik anlamındaki mastürbasyon, doğallaşma sürecine taşınmıştır. Özellikle televizyon, sinema, dergi, VCD, DVD ve internetteki sınırsız gelişmeler, pornografinin, ekonomik bir sektör olarak önemli olduğunu ortaya koyduktan sonra, bireysel, tek başına cinselliğin gerçekleştirilebilmesinde temel yardımcı olarak sunulmaktadır³⁴. Liberal cinsellik anlayışı taraftarları mastürbasyonun doğal insan davranışlarından olduğu fikrinde-dirler³⁵.

İslamî terminolojide istimna bi'l-yed olarak bilinen mastürbasyon, Şia fıkına göre yasaktır. “İnananlar... o kimselerdir ki, eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) hariç cinsel organlarını korurlar... bu yüzden, her kim ki bunun ötesine gitmek isterse, işte bunlar haddi aşan kimselerdir”³⁶ ayetlerini bu yasağın delili olarak sunan muhafazakar şii yazarlar, evlilik dışı herhangi bir ilişkinin ve dolayısıyla da mastürbasyonun haddi aşmak olduğu kanaatindedirler³⁷. Benzer bir anlayış Şafiî mezhebinde de görülür. İmam Şafiî de aynı ayeti delil göstererek, bu fiilin yasak olması gerektiğini istidlal etmektedir³⁸.

Mastürbasyonu bir hastalık olarak değerlendiren muhafazakar şii yazarlar, bunun tedavisi için güçlü bir irade, diğer arkadaşlarıyla daha fazla birlikte bulunma ve vücuttaki enerjiyi harcamak için spor vs. gibi hobileri tavsiye etmektedir³⁹.

34 Liberal cinsellik anlayışının mastürbasyon konusundaki yaklaşımı hakkında geniş bilgi için bkz. Dale Kaufman, “Is masturbation a Sin?”, <http://www.youthspecialties.com/articles/topics/sexuality/masturbationphp>; <http://advancedmasturbation.com/myths.html>; <http://www.coolnurse.com/masturbation.htm>; <http://marriage.about.com/cs/masturbation/f/masturbaftaq3.htm>; <http://www.anael.org/english/masturbation>; <http://marriage.about.com/cs/masturbation/f/masturbaftaq3.htm>; <http://healthy-strokes.com>.

35 Rehana Ghadially, “All for Izzat: The Practice of Female Circumcision among Bohra Muslims in India”, WLUML, Dossier, 16, 13.

36 Mü'minûn, 23/6-7.

37 Amili, XXVIII.363; Rizvî, 23.

38 Şafiî, *el-Ümm*, V.138.

39 Rizvî, 25.

c) Homoseksüellik ve Lezbiyenlik

Liberal cinsellik anlayışının meşrulaştırdığı, kadın-erkek ilişkilerinden biri de grup cinselliği ve bunun bir alt dalı olarak kabul edilmesi mümkün olan kadın kadına ve erkek erkeğe cinselliktir. İnsan olma onuruna aykırı olan bu cinsel tutumlar, cinsellikte sınır tanımayan liberal cinselliğin hürriyet alanında değerlendirdiği cinsellik türleridir. Bu nedenle özellikle son yirmi yıl içinde son on yılda aynı cinsten olan insanların evlenebileceği (same-sex marriage) bile tartışma konusu yapılmış ve bunun bir hak olduğu ileri sürülmüştür⁴⁰.

Muhafazakar şii yazarlar bu tür bir cinselliğin bir insan hakkı olamayacağı görüşündedirler. Aynı cins bireyler arasında cinsel ilişki olarak tanımlanan homoseksüellik ve lezbiyenlik için cezalandırılmayı hak eden bir cinsel ilişki⁴¹ olduğu fikrinde olan muhafazakar şii yazarlar, Lut kavmiyle ilgili ayetleri⁴² göz önünde tutarak, homoseksüel ilişki içerisinde olan gerek kadın (sahhaka) gerek erkekler (lûti) için zina ile ilgili hükümlerin uygulanması gerektiğini söylerler. Mesela iki erkek arasındaki eşcinsellik ilişkisinde aktif olan erkek eğer bekarsa yüz sopa, evliyse recm (taşlanarak öldürülme), pasif olan erkek için ise ister evli ister bekar olsun ölüm hük-

40 Aynı cins insanların evlenebileceği konusundaki tartışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Frances Kissling, *Responding to Religious Conservatism: Plenary Speech to the Non-governmental Forum, Fourth World Conference on Women*, Beijing, 1995, WLUML, Dossier, 16, 52; Surina Khan, "The All-American Queer Pakistani Girl: The dilemma of being between cultures", *WLUML*, Dossier, 18, 7-10; Linda S. Walbridge, "Sex and the Single Shi'ite: Mu'a Marriage in an American Lebanese Shi'ite Community", *WLUML*, Dossier, 18, 11-26; <http://www.now.org/issues/lgbt/marr-rep.html>; <http://www.cbc.ca/news/background/samesexrights/>; <http://www.samesexmarriage.ca/legal/imm310107.htm>.

41 İslam Hukuku literatüründe livata ve sihak olarak bilinen homoseksüellik günah olarak kabul edilen bir suçtur. Ancak haddi gerektiren suçlar arasında yer almamaktadır. Bunun en önemli sebebi olarak, haddi gerektiren bütün suçların Kur'an-ı Kerim ayetleriyle düzenlenmiş olmasına rağmen, livata için Kur'an'da takdir edilmiş bir cezanın olmaması gösterilebilir. Bu sebeple de livataya verilecek ceza konusunda gerek ilk dönemde ve gerekse müçtehit imamlar döneminde çeşitli ihtilaflar gerçekleşmiştir. Netice itibarıyla livata ve sihak cezasında üç görüş ortaya çıkmıştır: Ebu Hanife'ye göre tazir cezası verilir, Şafiye göre zina haddi uygulanır, Malik'e göre muhsan olsa da olmasa da recm edilir. Geniş bilgi için bkz. İbn A'rabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut, 1987, II.786-787; İbn Kesir, *Tefsiru Kur'an'il-Azim*, çev. Bekir Karlığa-Bedreddin Çetiner, İstanbul, 1985, VIII.3970-3973; Abdülğani el-Ganemiyü'l-Meydani, *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, Darsaadet, İstanbul, tsz., III.191; Abdullâh b. Mahmud el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta'zîli'l-Muhtâr*, Çağrı yay., İstanbul, 1987, III.90; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Revâi'ul-Beyân Tefsiru Ayâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'an*, İstanbul, ts., II.40-41; Zuhaylî, VII. 364-365; Ateş, III.364-368.

42 A'raf, 7/80-84; Hûd, 11/80-82.

münü vermektedir. İki kadın arası ilişkide ise bekarsalar yüz sopa, evliyse-
ler recm cezasının uygulanması gerektiğini belirtmektedirler⁴³.

Bu konuda diğer İslam mezheplerine mensup alimlerin de homoseksüel ve lezbiyen ilişkilerinin cezalandırılması gereken cinsel suçlar olduğu kanatında olduklarını görmekteyiz. İbn Kudame, Araf suresi 80-81. ayetlere dayanarak livata'nın Allah'ın kitabında haram kılındığı, işleyen kişilerin ayıplandığı konusunda alimlerin icma ettiğini söylemektedir⁴⁴. Ancak bu fiilleri işleyenlerin nasıl cezalandırılacağı konusunda her mezhep farklı bir görüş ileri sürmüştür. Kur'an'da yer alan Lut kavmi ve onların başına gelenlerle ilgili haberlerden hareketle homoseksüelliğin çok ağır şekilde cezalandırılması gerektiğini kabul edenler olmuştur. Hz. Peygambere isnad edilen bazı ahad haberlere⁴⁵ binaen homoseksüel ilişkiye giren erkeklerin recm edileceğini söyleyenler olduğu gibi⁴⁶, bekarsalar zina haddi olan yüz celde ile cezalandırılacağını söyleyenler⁴⁷ ve tazir cezasıyla cezalandırılacağını ileri sürenler de vardır⁴⁸.

Ancak nisa suresi 15 ve 16. ayetler incelendiğinde hem lezbiyen hem de homoseksüel ilişki için takdir edilmiş cezalar olduğu görülmektedir. *“Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin”*⁴⁹ mealindeki 15. ayetin lezbiyenlikle ilgili olduğunu söylenebilir. Ayet dil yönünden incelendiğinde başlan-

43 Amili, XXVIII.153-156; Mutahhari, Sexual Ethics, 18, 47; Rizvî, 27. Görüldüğü gibi eşcinsellik konusunda da Rizvî, İmam Şafî ile aynı görüştedir.

44 İbn Kudame, XII.348-349.

45 Livata iliyle ilgili hadisler için bkz. Tirmizi, hudud, 24 babun ma cae fi haddi'l-lûtî, 1481-1482; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I.309-317.

46 İbn Kudame, Hz. Ali, İbn Abbas, Cabir b. Zeyd, Ubeydullah b. Mamer, Zührî, Ebu Habîb, Rebia, İmam Malik, İshak ve iki kavlından birinde İmam Şafî'nin lutiye recm uygulanması gerektiği görüşünde olduklarını söylemektedir. Ayrıca Hz. Ebu Bekir döneminde Halid b. Velid'in iki kutiye rastlayıp nasıl cezalandırılacağı konusundaki sorusuna Halife'nin istişareden sonra yakılmalarını emrettiğine dair bir haber de yine İbn Kudame'de geçmektedir. Bkz. İbn Kudame, XII.349; İmam Şafî'nin görüşü için ayrıca bkz. Serahsî, IX.77.

47 İbn Kudame, Said b. Müseyyed, Ata, Hasan, Nehaî, Katade, Evzaî, Ebu Yusuf, İmam Muhammed, Ebu Sevr ve meşhur olan görüşüne göre Şafî'nin zina haddi uygulanması gerektiği görüşünde olduklarını nakletmektedir. İbn Kudame, XII.349; İmam Şafî'nin görüşü için ayrıca bkz. Serahsî, IX.77.

48 Ebu Hanife livata suçunu işleyen için had cezası uygulanmayacağı görüşündedir. Çünkü livata yapılan yer vat etme yeri değildir. Dolayısıyla zinadan kaynaklanan suların karışması (ihtilatu'l-miyah) söz konusu olamaz. Ayrıca bu fiilin zinadan başka bir şey olduğu nass ile sabittir, eğer zina olsaydı lutilik denilmezdi. Dolayısıyla bu fiili işleyene tazir cezası verilir düşüncesindedir. İmam Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise muh-
sas iseler zina haddi uygulanır. Serahsî, el-Mebcut, IX.77-78; İbn Kudame, XII.350.

gıcının kadınlara işaret eden zamirle başlamış olması da, ayetin bu şekilde anlaşılmasının daha doğru olacağını göstermektedir. Üstelik ayet bu şekilde anlaşıldığında, daha sonra gelen zina suçunun cezalandırılmasıyla ilgili Nur suresi 2. ayetle, zahirde var gözüken tearuz da ortadan kalkmış olmaktadır. “İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin; eğer tevbe eder, uslanırlarsa artık onlara ceza verip eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tövbeleri çok kabul eden ve çok esirgeyendir”⁵⁰ mealindeki 16. ayet için de, 15. ayet için söylenenler geçerli olarak görülebilir.

4. Doğum Kontrolü ve Kürtaj

Liberal cinsellik anlayışının neticelerinden biri de istenmeyen gebelik sorunudur. İnsanlar her çeşit cinsellik ilişkisine girmek konusunda sonsuz derecede serbest kabul edilince, cinselliğin doğal neticesi olan hamilelik ve çocuk sahibi olmak konusu bir problem olarak ortaya çıkmakta ve zevk için cinselliği savunan bu anlayış, cinselliğin bu ürününü reddetmektedir. Hamilelik olmadan cinselliğin sağlanabilmesi ise, hamile kalmayı önleyici tedbirlerle mümkün olmaktadır. Bu nedenle liberal cinsellik anlayışı hamileliği engelleyici her türlü tedbire cevaz vermekte, bunun için ayrı bir ekonomik sektör oluşturmaktadır. Doğum kontrol hapı, prezervatif, spiral gibi hamileliği önleyici yöntemler, insan sağlığı açısından yeterince tartışılmaksızın insanlara çözüm olarak sunulmaktadır. Kılisenin doğum kontrolüne karşı çıkmasına rağmen, liberal cinsellik taraftarları bunu meşru ve doğal bir insan hakkı olarak sunma eğilimindedirler. Aynı şekilde istenmeyen gebeliklerin kürtaj yoluyla sonlandırılacağı görüşü de liberal cinsellik anlayışının bir yansımasıdır.

Liberal şii yazarlar, kadını sadece çocuk doğurmak ve cinsellik için bir materyal haline getirdiğini düşündükleri Şia fikhına karşı, doğum kontrolü yöntemlerinin dini bakımdan izin verilebilir yöntemler olduğunu ileri sürerek, doğum kontrolüne karşı herhangi dini bir metin bulunmadığını savunmaktadırlar. Çoğu müslüman coğrafyasında, özellikle dini liderlerin doğum kontrolüne karşı tavrı almasının dini değil, kişisel ve toplumsal bir takım gerekçelere dayandığını, dini liderlerin böyle bir hakları olmadığını düşüncesini dile getirmektedirler⁵¹.

49 Nisa, 4/15.

50 Nisa, 4/16.

51 Sajeda Amin and Sara Hossain, “Women’s Reproductive Rights and the Politics of Fundamentalism: A View from Bangladesh”, *WLUMI*, Dossier, 16, 86.

Doğum kontrolü konusunda muhafazakar şii yazarların olumsuz bir tutum sergilemekdikleri, buna cevaz verdikleri görülür. Cinselliğin, hem cinsel arzuları tatmin etmek hem de çocuk doğurmak gibi iki boyutuna yönelik doğal bir hareket olduğu şeklindeki anlayışa göre doğum kontrolüne izin verilebileceğini ileri sürerler⁵².

Doğum kontrolü konusunda tamamen ona karşı çıkan Katolik kilisesinin ve onu tamamen serbest gören feministlerin yaklaşımının yanında, ona belli şartlarla izin veren Şii fikhının olmak üzere üç görüş vardır. Kur'an ve Sünnet'te doğum kontrolünü yasaklayan bir hüküm olmadığı gibi evlilikte çocuk sahibi olmanın farz olduğunu gösteren sarih hükümler de yoktur. Hakkında yasaklayıcı herhangi bir hüküm olmadığı için de doğum kontrolünün mübah/caiz olması gerektiğini savunan muhafazakar şii yazarlar, azl⁵³, yani cinsel ilişkide boşalma (orgazm)dan önce çekilmeyle ilgili hadislere dayanarak doğum kontrolüne izin verildiğini; buna rağmen bu konunun çeşitli zaman, durum ve şartlara göre Şia'daki en üst müçtehitin tasarrufunda izin verilebilir veya yasaklanabilir bir konu olduğu görüşündedirler⁵⁴.

Gebelik önleyici metotlar olarak doğum kontrol hapları, depo-provera denilen gebelik engelleyici enjeksiyonlar, rahim için aleti (spiral), engelleme aletleri (kaput yada prezervatif), kadının en verimli olduğu zamanları takip etmek ve bu süre içinde cinsel ilişkiden uzak durmak, orgazm olmadan geri çekilmek (azl) ve kısırlaştırma gibi yöntemler kullanılmaktadır. Muhafazakar şii yazarlar bunlardan kısırlaştırma hariç tamamının şeriata uygun olduğu; kısırlaştırma işleminin tersine çevrilebilir olmasına bağlı olarak şeriata uygun olabileceği aksi takdirde haram olacağı görüşündedirler⁵⁵.

52 Rizvî, 31.

53. Azl konusu da İslâm hukukçuları arasında tartışmalı olan bir konudur. Çoğunluğa göre mekruh olmakla birlikte caizdir. Azl'de kadının izninin alınmasını şart koşanlar da vardır. (bkz. Gazzalî, Ebu Hamdi Muhammed b. Muhammed, *İhyau Ulumi'd-Din*, II.51-53, İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Me'âd*, Beyrut, ts., IV. 16-17; Dihlevî, Şah Veliyyullah, *Hüccetu'llahi'l-Baliğa*, çev. Mehmet Erdoğan, İstanbul, 1994, II.418-419; Zuhaylî, IV.359-360; Atar, Fahrettin, "Azil" mad., *DİA*, IV. 326-328; Yaran, Rahmî, "Doğum Kontrolü", *DİA*, IX.494-495). Fakat haram olduğunu söyleyenler de vardır. Mesela Zahirîlerden İbn Hazm, son dönem bilginlerinden Mevdudî, doğum kontrolünün ve dolayısıyla da azlin haram olduğu kanaatindedir. (İbn Hazm el-Endelüsî, el-Muhalla bi'l-Asâr, X.70-71; Mevdûdi, Ebu'l-A'la, *İslam Nazarında Doğum Kontrolü*, çev. Ramazan Yıldız, İstanbul, 1967)

54 Rizvî, 32.

55 Rizvî, 38-40; Saba Naqvi Bhaumik, *Outlook Magazine*, September 27, 2004; <http://www.wluml.org/english/newsfulltxt.shtml>.

Kürtaj konusunda muhafazakar şii yazarların tamamen negatif bir tutum içerisinde olduğu söylenebilir. İslâm'ın gebelikten korunmaya izin vermesine rağmen, şerî hamilelikten yani döllenen yumurtanın implantasyonundan sonra onu oradan düşürücü veya ortadan kaldırıcı her türlü eylemi ve dolayısıyla da kürtajı yasaklamış olduğu görüşünde olan yazarlar, böyle bir işlemin hem cenin hem de Allah'ın haklarına tecavüz olduğunu, sadece annenin hayatının tehlikeye girmesi gibi istisnai durumlarda kürtajı izin verilebileceği düşüncesindedirler⁵⁶.

6. Yeni Üreme Teknikleri

Liberal cinsellik anlayışının birçok olumsuz boyutları yanında, insan neslinin devamıyla ilgili olabilecek boyutları da vardır. Bunlar insan üremesinde yeni teknikler olarak kabul edilir. Koca tarafından suni dölllenme, bir gönüllü tarafından suni dölllenme, tüp döllennesi ve vekil annelik konularını içeren bu yeni tekniklerle üremenin devam edebileceği tezi, liberal cinseellik anlayışının bir ürünüdür. Bu teknikler hiç çocuk sahibi olamayan evli çiftler için çocuk sahibi olma imkanı sağladığı gibi, evlilik olmaksızın bebek sahibi olmak isteyen kadın ya da erkekler için de çözüm olmaktadır. Elbette liberal cinsellik anlayışı, herhangi bir ahlaki ya da sosyal sınırlama tanımaksızın hangi şekilde olursa çocuk sahibi olma tekniklerine cevaz vermektedir. Fakat dini bakımdan bu tekniklerin ele alınması ve dine uygunluğunun belirlenmesi zorunluluğu vardır. Muhafazakar şii yazarlar, yeni üreme teknikleri konusunda ilgili yaklaşımlarında, her bir üreme tekniğini tek tek ele alarak değerlendirmelerde bulunmayı tercih etmişlerdir.

a) Sun'î Dölllenme

Aşılama da denilen sun'î dölllenme, erkeğin meni üretebilmesine rağmen döllemeyi başaramadığı durumlarda kullanılan yöntemdir. Bu yöntemle kadın yumurtası ve erkek menisinin normal şartlarda döllemeyi gerçekleştiremediği hallerde, meninin enjektör yoluyla ana rahmine yerleştirilerek döllenenin gerçekleşmesi sağlanır⁵⁷. Ancak kocadan meni elde edilebilmesi için mastürbasyon gereklidir.

56 Rizvi, 41-42; Farokhzad Shani, "Abortion in Iranian Law", *Society on Podium*, January, 2004; Dianne N. Irving, "Iran, Abortion - and Islamic Embryology?", http://www.lifeissues.net/writers/irv/irv_51iranabortionembryo.html. 20 Temmuz 2004'te çıkarılan bir kanunla İran hükümeti, ölüm riski bulunan kadınlarda kürtajı izin verilebileceğini kanunlaştırmıştır. Bkz. <http://www.lifesite.net/ldn/2004/jul/04072002.html>;

57 http://www.doktornevra.com/kisirlik/asilama_intrauterin_inseminasyon.asp.

Muhafazakar şii alimler bu yöntemin evli çiftler arasında uygulanması kaydıyla dine uygun olduğu kanaatindedirler. Temelde mastürbasyonun yasak olmasına rağmen, bu işlemde kocadan meninin mastürbasyon yoluyla elde edilmesinde, bir kocanın eşi yoluyla mastürbasyonunun caiz olduğunu düşünüldüğü için, cevaz verirler⁵⁸.

Evlenmeden çocuk sahibi olmak isteyen bir kadının, gönüllü bir erkek tarafından sun'i olarak döllenmesine hem ahlaka hem de İslâm'a uygun olmadığı gerekçesiyle karşı çıkan ve bunun zinaya benzediği için haram olduğunu söyleyen muhafazakar şii yazarlar, bu konuda Nur suresinin 31. ayetini delil olarak kullanırlar ve bu ayette geçen "*Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler.*" ifadelerinin mutlak olduğu için eş ile olanın dışındaki her şeyi kapsadığını, bu yüzden bu döllenmenin bir cinsel ilişki yoluyla olmayıp da, bir enjeksiyon yoluyla enjekte edilmiş olsa bile Allah'ın emri ni ihlal niteliğinde olabileceğini belirtirler⁵⁹.

İlk iki yöntem erkeğin menisinin kadına enjekte edilmesi biçiminde olurken kadının yumurtasının bir tüp içerisinde döllenmesi demek olan *tüp döllenme yönteminde* de aynı tutumu sergileyen muhafazakar şii yazarlar, bu yöntemin de ancak evli çiftlerde uygulandığı zaman caiz, aksi takdirde haram olduğunu söylemektedirler⁶⁰.

b) Vekil annelik

İnsan üremesinde kullanılan tekniklerden biri de vekil anneliktir. Bu yöntemde evli bir çiftin döllenmiş yumurtası gönüllü bir kadına enjekte edilmekte ve bu kadın o çift adına bebeği taşımaktadır.

Muhafazakar şii yazarlar bu yöntemin de başka bir erkeğin menisinin yabancı bir kadına naklini içerdiği için haram olduğunu söylemektedirler. Ancak vekil annelik görevini üstlenen kadının geçici veya sürekli bir nikahla erkeğe nikahlanması durumunda bunun caiz olabileceğini kabul ederler⁶¹.

Muhafazakar şii yazarların, bu konuda çözüm önerisi olarak sundukları mut'a bir çare olabilecek niteliktedir. Zira, pek çok insan evlenirken çocuk sahibi olmayı da amaçlamaktadır. Ancak, kadın ya da erkekteki bir

58 Mutahhari, 21; Rizvî, 43.

59 Rizvî, 44-45.

60 Rizvî, 45.

61 Rizvî, 46-47.

kusurdan dolayı çocuk sahibi olamayan çiftlerin bu vekil annelik yöntemiyle çocuk sahibi olmaları mümkün olmakla birlikte, yabancı bir erkeğin menisinin yabancı bir kadına enjekte edilmesi dini bakımdan onaylanamaz. Fakat, bu niyetle vekil annelik üstlenecek kadın, erkeğin mahremlerinden olmayan bir kadın olmak ve başka biriyle evli bulunmamak kaydıyla, erkeğe mut'a yoluyla nikahlanabilir.

Sonuç

Liberal cinsellik anlayışı, demokrasi ve kadın hakları söylemlerinin üstünde yükselen, başlangıç itibarıyla Hıristiyan Batı'nın mevcut İncillere dayalı cinsellik anlayışına karşı bir hareket olarak ortaya çıkmış olmasına rağmen, bugün bulunduğu noktada kapitalizme hizmet araçlarından biri haline dönüşmüş bulunan yeni bir cinsellik anlayışdır. Birey merkezli olmak üzere, cinselliği sınırsız bir biçimde yaşamayı öngören bu anlayış, esasen tüketim ekonomisine dayalı materyalist sistemin bir hizmetçisi durumdadır. Nitekim sınırsız kadın-erkek cinselliği vaadine rağmen, gebeliği önleyici yöntemleri geliştirerek bir anlamda sınırlamayı da yine ekonomik getiri haline getiren bu anlayış, hiçbir zaman bir ahlak sistemi olmayacağı gibi, bilakis ahlaka ve toplumsal geleneklere karşı ve yıkıcı bir anlayıştır.

Müslümanlardan oluşan dünyanın gelişen teknoloji ve küreselleşmenin tesiriyle, liberal cinsellik anlayışıyla karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdır. Çünkü Müslümanlar da teknolojinin nimetlerinden yararlanmakta ve küreselleşen dünyada kendilerine yer edinmeye çalışmaktadırlar. Üstelik liberal cinsellik anlayışının arkasındaki materyalist zihniyet, teknolojiyi satacak pazar olarak müslüman coğrafyasını göz ardı etmemektedir.

Liberal cinsellik anlayışının, İslam'ın ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve Sünnet tarafından önerilmiş, icma, kıyas, maslahat, içtihat gibi delillerle müçtehitler tarafından organize edilerek, standardize edilmiş cinsellik anlayışıyla ters düşmemesi mümkün değildir. Esasen bu anlayışın sadece İslam Dini'nin cinsellik öğretisiyle değil, bütün din ve ahlak sistemleriyle çelişmesi kaçınılmazdır. Zira, bu cinsellik anlayışının serbesti tanıdığı evlilik harici birliktelik (cohabitation), istenilen kişiyle istenildiği zaman cinsellik, eşcinsellik, evlilik dışı çocuk sahibi olmak gibi şeylerin tümü ahlaki problemler taşımaktadır.

Böyle büyük ahlaki sorunları içeren bu cinsellik anlayışına karşı günümüz Şii dünyasının geliştirdiği tepkiler dikkate değer biçimde öne çıkmış durumdadır. Özellikle Avrupa ve Amerika'da yaşayan şii müslüman-

ların, bu akımdan etkilenmesini önlemek amacını taşıyan şii yazarlar, şii cinsellik öğretisine vurgu yaparken, bir yandan da liberal cinsellik anlayışına karşı yeni söylemler geliştirmişlerdir.

Bu söylemleri üç kategori de değerlendirmek mümkündür: Liberal söylem, muhafazakar söylem ve orta yolcu söylem. Liberal görüşleri benimseyerek, İslam'ın ve Şia fikhının cinsellikle ilgili öğretileri karşısında duran bu grup araştırmacılar, demokratikleşme, kadın hakları ve liberal cinsellik anlayışının savunucusu olarak belirginlik kazanmaktadır. Liberal cinsellik anlayışının ve liberal yazarların tezlerinin karşısında, geleneksel şii öğretiyi esas alarak ortaya çıkan muhafazakar yazarlar ise, Şia ahlakını öne çıkarmak amacını gütmektedirler. Üçüncü grubu oluşturan orta yolcu söylem taraftarları çok fazla olmamakla birlikte, tezlerinde kimi zaman liberallere, kimi zaman da muhafazakarlar yaklaşmaktadırlar. Dolayısıyla tartışma liberallerle muhafazakarlar arasında cereyan etmektedir.

Liberal düşünceye karşı muhafazakar tutum sergileyen şii yazarların en önemli savunma aracı, liberal cinsellik anlayışını ahlaka olumsuz etki yapan yönlerine karşı nikah ve mut'a ile cevap vermeye çalışmalarıdır. Ancak zaten nikaha karşı olan liberal cinsellik anlayışı karşısında, çeşitli sebeplerle evlenemeyenler için önerilen mut'a ise bir çeşit meşru zina şeklinde sunulmaktadır. Bu ise bir çözüm olmaktan çok, çözümsüzlüğü ortaya çıkarmaktadır. Zira cinselliğin ahlaki boyutu sadece erkekler için değil, aynı oranda kadınlar için de gerekli ve zorunludur.

Öte yandan modern batı dünyasında yaşanan liberal cinsellik ve bilimsel ilerlemelerin ortaya çıkardığı cinsellikle ilgili yeni sorun ve konulara cevap verme endişesi taşıyan muhafazakar şii yazarlar, liberal cinsellik anlayışının olumsuzluklarına karşı, İslâm cinsel ahlakının panzehir olabileceği tezini savundukları için, tez olmaktan daha çok, anti-tez olarak ortaya çıkmaktadırlar. Özellikle gebeliği önleyici yöntemler ve insan üretmesinde yeni teknikler gibi konularda muhafazakar yazarların yaklaşımlarının Ehl-i Sünnet açısından da onaylanabileceği söylenebilir.

Netice itibariyle günümüz Şii İslâm'ında evlilik ve cinsellik anlayışını yansıtan liberal ve muhafazakar şii yazarlar arasındaki bu tartışma, liberal cinsellik anlayışının ortaya çıkardığı yeni konu ve problemlere çözüm önerileri sunulması açısından ve İslam'ın ana kaynakları olan Kur'an ve Sünnet ile diğer deliller bakımından irdelenerek, bütün müslümanlar için faydalı olabilecek neticelerinin ortaya çıkarılması faydalı olacaktır.